

MİLLÎ MÜCADELE'DE KEMALİST ANADOLU'NUN MİZAH ORGANI: ANADOLU'DA PEYAM-I SABAH (1921-1922)

Yrd. Doç. Dr. Hakan AYDIN
Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
haydin@erciyes.edu.tr

Özet

Kurtuluş Savaşı yıllarında mizah basını, Ankara ve İstanbul Hükümetlerini destekleyen mizah yayınları olarak temelde iki kampa bölünmüştür. Millî Mücadele döneminde yayınlanan yirmiden fazla mizahi yayından *Alay*, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, *Diken* ve *Güleryüz*, kurtuluş hareketini destekleyen başlıca mizah gazeteleridir. Refik Halit Karay'ın *Aydede*'si ise Millî Mücadele karşıtı basının mizah alanındaki temsilcisidir. Bu çalışma, Kemalist Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen mizah gazetelerinden *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ı tanıtmayı ve Türk mizah basını tarihindeki yerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Gazete, önce İstanbul'da 1920'de *Alay* adı ile çıkmıştır. Kurucuları Ercüment Ekrem (Talû) ve Enis Avni'dir. İstanbul'da 12 sayı boyunca yayınlanabilen gazete, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Aka Gündüz ve arkadaşları Anadolu'ya geçince Ankara'da *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adıyla yayınına sürdürmüştür. Aka Gündüz, gazetesine, Millî Mücadele karşıtı koronun solisti olarak nitelenebilecek İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ının adını vererek onu gülünç duruma düşürmeyi, onunla "alay" etmeyi planlamıştır. Bu nedenle gazetesini geniş toplum kesimlerine hitap edecek şekilde tasarılar. Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan araştırmada, ilgili incelemelerden yararlanılarak gazeteye ilişkin özlü bilgiler verildikten sonra, gazetenin kimlik bilgileri ve teknik özelliklerine değinilmiş ardından kadrosu tanıtılarak içeriği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, Aka Gündüz, Ali Kemâl.

THE HUMOUR ORGAN OF KEMALIST ANATOLIA IN THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE: ANADOLU'DA PEYAM-I SABAH (1921-1922)

Abstract

The humour attitude of the Turkish press in the period of Turkish Independence War is mainly divided into two parties in supporting two opposite governments, Ankara and Istanbul. Among the publications more than 20, *Alay*, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, *Diken* and *Güleryüz*, were the primary humour newspaper publications that supported the movement of independence. As for *Aydede* belonging to Refik Halit Karay, it was the representative of humour publications which were against the movement of independence. This study aims both to introduce *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, one of the humour newspapers supporting the War of Independence in Kemalist Anatolia and to evaluate its place in the history of Turkish humour press. The newspaper was first published under the name of *Alay* in İstanbul in 1920. Its founders were Ercüment Ekrem (Talû) and Enis Avni. The newspaper whose 12 issues were published in İstanbul, maintained its publication under the name of *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* in Ankara as Aka Gündüz and his friends passed to Anatolia in order to join the movement of independence. The aim of Aka Gündüz in giving the name *Peyam-ı Sabah* of İstanbul to his newspaper was to mock *Peyam-ı Sabah* of İstanbul that was, in a sense, the soloist of the anti-movement of independence chorus. Thus, he arranges his newspaper in a way to appeal to large a large extent of the society. In the present qualitative historical study, following the presentation of the concise information regarding the newspaper, both the identity and the technical characteristics have been given and its content has been introduced and evaluated.

Key Words: Turkish War of Independence, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, Aka Gündüz, Ali Kemal.

GİRİŞ

Türk basın tarihinde mizah gazete ve dergileri Kurtuluş Savaşı yıllarında ortaya çıkmamıştır. Geçmiş, Millî Mücadele dönemine güçlü bir arka plan oluşturacak kadar önceye gider. Türk mizah basınının öncüleri, 1860'lı yılların sonlarında ortaya çıkmıştır. İlk süreli mizah yayını bir ilavedir. 1868 yılında Ali Reşat ve Filip Efendi tarafından kurulan *Terakki* gazetesi, 1869'da haftanın iki günü ilave vermiştir. Bunlardan biri kadınlara yöneliktir; diğeri mizahidir. *Terakki Eğlence* adındaki bu ilavenin ardından *Letâif-i Âsar* gelir (Varlık, 1985: 1093). İlk mizah dergisi ise İstanbul'da Teodor Kasap tarafından önceleri Fransızca ve Rumca bir mizah dergisi olarak yayımlanan *Diyojen*'dir. Dergi, 24 Kasım 1870'de Türkçe olarak çıkmıştır (Çakır, 2006: 163). Mizah basınının öncülerinin ortaya çıktığı bu yıllardan Abdülhamit saltanatının ilk günlerine kadar olan evre (1870–1877), mizah basınının doğuş dönemi olarak adlandırılabilir. Bütün olarak değerlendirildiğinde Abdülhamit'in saltanat dönemi, mizah ve taşlamanın sansüre uğradığı ve dışarıya kaçtığı yıllardır ve bir ara dönemdir. 1908'de Jön Türk hareketinin ertesi de mizah basının hızla geliştiği dönemdir (Georgeon, 1998: 25). Osmanlı Devleti'nin sürekli savaşta olduğu son dönemde (1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları) mizah basını, bütün imzalarıyla yanı hedefe yönelmişlerdir. Bu nedenle tümü birleştiğinde güçlü bir ses oluşturmuş, toplumun moral olarak ayakta kalmasına katkıda bulunmuşlardır (Çeviker, 1991: 16). Kurtuluş Savaşı yıllarında bu böyle olmamış, mizah basını, Ankara ve İstanbul Hükümetlerini destekleyen mizah yayınları olarak temelde iki kampa bölünmüştür (Derman, 1984: 74). Öngören'e göre (1983: 1428) Kurtuluş Savaşı, iki mizah dergisinin karşılıklı mücadelesi içinde özetlenebilir: *Aydede* ve *Güleryüz*. Çeviker (1991: 140–197) ise Millî Mücadele döneminde yayınlanan yirmiden fazla mizahi yayından söz etmektedir. *Alay*, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, *Diken*, *Güleryüz*, kurtuluş hareketini destekleyen başlıca mizah gazeteleridir. Refik Halit Karay'ın *Aydede*'si ise Millî Mücadele karşıtı basının mizah alanındaki temsilcisidir. Bu çalışma, Kemalist Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen mizah gazetelerinden *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ı tanıtmayı ve Türk mizah basını tarihindeki yerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anadolu'da Peyam-ı Sabah, önce İstanbul'da 1920'de *Alay* adı ile çıkmıştır. İlk sayısı 10 Kanun-ı Sani 1336 (1920) tarihini taşır. Kurucuları Ercüment Ekrem (Talû) ve Enis Avni'dir. Başlık klişesi altında yer alan dize, gazetenin çıkış amacını şöyle özetlemektedir: "Sövseler, nefyetseler, hatta aslar/Fariğ olma bir dakika fikrini izhardan" (*Alay*, 10 Kanun-ı Sani 1336). Bu satırlar, İstanbul'da Mütarekenin zor koşulları altında yayını sürdürülen gazetenin dramını dile getirmektedir. Nitekim *Alay*, İstanbul'da 12 sayı boyunca yayınlanabilmiştir (*Alay*, 27 Mart 1336). Millî Mücadele'ye katılmak üzere Aka Gündüz ve arkadaşları Anadolu'ya geçince gazete Ankara'da *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adıyla yayını sürdürmüştür. Ankara'da çıkan ilk nüshanın sayı bilgileri *Alay*'ı da kapsayacak biçimde düzenlenir: "Birinci sene numro 1–13" (*Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, 23 Kanun-ı Evvel 1337). Aka Gündüz, gazetesine Millî Mücadele karşıtı koronun

solisti olarak nitelenebilecek İstanbul *Peyam-ı Sabah*¹’inin adını vererek, onunla “alay” etmeyi planlamıştır. Ali Kemal’in ifadelerinden de bunu bir ölçüde başardığı anlaşılmaktadır: “İttihat ve Terakki’den sonra Ankara bu memlekette gençliğin kanına girdi; çünkü zavallı gençliğimizi en aşağılık ihtiraslarına, düşmanlıklarına alet etmekten çekinmedi. Örneğe Aka Gündüz gibi doğuştan bozulmuş, maşa ile tutulmaz maskaraları Ankara’ya kadar davet ederek aleyhimize en rezil yayınlara araç saydı. Aslında yetenezsizliğe ve alçaklığa yol gösteren böyle bir hareketten biz asla etkilenmedik” (Çeviker, 1991: 166).

Anadolu’da *Peyam-ı Sabah*, Millî Mücadele’yi destekleyen mizah yayınları içinde kendine önemli bir konum edinmiştir. Koleksiyonu, öncelikle, olağanüstü durumlarda (Kurtuluş Savaşı) mesajların (Anadolu halkına) etkili ve pratik bir yolla iletilmesinde mizahın nasıl bir rol oynadığına ilişkin araştırmalar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Gazetenin incelenmesi, kurtuluş hareketinin örgütlenmesi, yönetimi ve güçlenmesi sürecine ve bu süreçte kimlerin nasıl tutum aldığına yönelik araştırmalar için de yararlı sonuçlar üretecektir. Ancak gazete hakkında müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Bilinenler, Millî Mücadele ve mizah basını hakkında bilgiler sunan temel kaynaklara dayanır. Çalışma, bu konudaki eksiklerin giderilmesine ve akademik bilgi birikimine katkı sağlayacaktır. Mizah çerçevesinden dönemi değerlendirmek isteyen araştırmacılara, Millî Mücadele döneminde yayınlanan tüm mizah yayınlarını kapsayan bütünlüklü bir çalışma² daha fazla şey söyleyebilir fakat böyle bir çaba kapsamlı bir incelemeyi gerektirecektir. Çalışma, bu konuda yapılmış diğer araştırmalar gibi³ belirtilen gereksinimi karşılamaya dönük bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma kapsamında gazetenin Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nden temin edilen 23 Kanun-ı Evvel 1337–29 Eylül 1338 tarihleri arasındaki sayıları incelenmiştir. Gazetenin çıktığı dönem yazılı evraka, arşive özen gösterilen bir dönem olmadığından bazı sayıları güçlükle okunabilmiştir. Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan araştırmada, ilgili incelemelerden yararlanılarak gazeteye ilişkin özlü bilgiler verildikten sonra, gazetenin kimlik bilgileri ve teknik özelliklerine değinilmiş ardından kadrosu tanıtılarak içeriği değerlendirilmiştir.

¹ Bu gazete Mihran’ın çıkarmakta olduğu *Sabah* ile Ali Kemal’in çıkarmakta olduğu *Peyam*’ın Ocak 1920 başında birleşmesiyle doğmuştur (Akşin, 1998: 213). Gazetenin sahibi, Mihran, sorumlu müdürü ve başyazarı Ali Kemal’dir. Günlük olarak yayınlanan gazete, Anadolu direnişine açık ve sert bir biçimde muhalefet etmiş; İngiltere ile siyasi diyalog kurularak sorunların çözümünü önermiştir (Öztoprak, 1981: 8). Göztepe (1991: 130), Damat Ferit’in evraki ve metrukâtı arasında “*Peyam-ı Sabah* gazetesine ait mevhum şirketin iştirak bedeli olarak Ali Kemal Bey’e tesviye edilmiş altmış yetmiş bin Franklık hisse senedine” rastlandığını belirtir.

² Turgut Çeviker’in *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III Kurtuluş Savaşı Dönemi (1918–1923)* adlı çalışması (İstanbul–1991) bu açıdan önemlidir.

³ Bkz: Ali Şükrü Çoruk, *Mizah Penceresinden Millî Mücadele –Ya İstiklâl Ya Ölüm–*, Kitabevi Yayını, İstanbul, 2008; Mustafa Apaydın, *Türk Mizahında Bir Dönüm Noktası Aydede*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.

1. ANADOLU'DA PEYAM-I SABAH HAKKINDA GENEL VE TEKNİK BİLGİLER

Anadolu'da Peyam-ı Sabah'ın Ankara'da yayınlanan ilk sayısı, 23 Kanun-ı Evvel 1337 tarihini taşımaktadır. İlk nüshada sayı bilgileri *Alay*'ı da kapsayacak biçimde "birinci sene numro 1-13" şeklinde düzenlenir. Gazete adı, kalın ve siyah puntuyla sayfa üst-ortasına yerleştirilmiş, üstüne küçük puntuyla "Anadolu'da" ibaresi eklenmiştir. Başlık klişesi üzerinde yer alan sayı ve yıl numaraları, gazetenin mizahi yönüne gönderme yapan ilk işaretleyiciler olarak karşımıza çıkar: "Sabah: Numro 625459932-Yüzüncü Sene, Peyam: Numro 255345343434-Yüzüncü Sene." Bu rakamlar her sayıda değişmektedir. Gazetenin adı gibi yöneticileri de İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ını çağrıştırmaktadır: "Evbaş Muharrir: Ali Kemal, Mesfur Müdür: Mihran." Başmuharrir yerine "evbaşmuharrir" ifadesinin kullanılması, Ali Kemal'e yönelik tutumun bir yansımasıdır. "Evbaş", sözlükte ayak takımı, terbiyesiz, aşağılık kimse gibi anlamlara gelmektedir. Aynı şekilde; yazılmış, adı geçmiş anlamına gelen "mesfur" tabiri de hakaret görmesi icap eden aşağılık kimseler, daha çok düşmanlar hakkında kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2002: 240; 626).

Ankara'da yayınlanan ilk sayılarda gazetenin *Alay*'ın devamı olarak yayınlandığına dair "haftalık *Alay* gazetesi" şeklinde bir kayıt düşülmüş hatta gazete bir ara tekrar *Alay* adını almıştır. 7 Nisan 1338 tarihli sayının künye bilgilerinde *Alay*'ın, Ankara'da *Peyam-ı Sabah* yerine çıkmaya başladığı belirtilmektedir: "Numro: 1-23-11 Birinci Sene, Sahib-i İmtiyaz- ve Müdür-i Mesul: Aka Gündüz, Heyet-i Neşriye Reisi: Lazistan Mebusu Dr. Abidin Bey, Ser Muharrir: Paşa Kazım Bey." Gazete daha sonradan tekrar *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adını almıştır.

İlk sayıda gazetenin dağıtım ve yönetim yeri, "Ankara'da Karaoğlan Çarşısında İstanbul Pazarı: Aydınöğlü Fahri"; iletişim bilgileri, "Telgraf: Ankara-Peyam-ı Sabah-Telefon 5584321" olarak geçmektedir. Adres, 29 Eylül 1338 tarihli sayıda "Ankara'da Karaoğlan civarı Öğüt Matbaası" olarak değişmiştir. 23 Kanun-ı Evvel 1337-29 Eylül 1338 tarihleri arasındaki sayılarda yer alan bilgilere göre *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, haftalık olarak yayınlanmıştır. Abonelik ücretleri, seneliği 150-500, altı aylığı 125-250 kuruş arasında değişir. Sayısı önce 10 sonra 5 kuruş fiyatla satılan gazetenin basım yeri olarak Vilayet, Yeni Gün ve Öğüt Matbaalarının adı geçmektedir. Basım yeri bazen, Millî Mücadele'nin önde gelen gazeteleriyle yakın ilişkiyi vurgulamak için, "Yeni Gün idarehanesinde yazıldı, Öğüt Matbaası'nda dizildi, Hâkimiyet-i Milliye makinesinde basıldı" şeklinde ifade edilir. Kimi zaman da "Yeni Gün Matbaası'nda hem tertip hem berbat edilmiştir" örneğinde olduğu gibi mizahi bir dilde ifadesini bulmuştur.

Tek yaprak ve iki sayfa olarak yayınlanan gazete, genelde altı sütun halinde düzenlenmiştir. Sayfa düzeninin ana temasını, içeriğini oluşturan yazılı ve az da olsa görsel malzemenin gazetenin amaçları, burada İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ı ile mücadele, bağlamında etkin kullanımı oluşturmaktadır. Manşet, işlemeli küçük

motiflerle ana metinden ayrılan başlıklar bu anlamda etkili bir biçimde kullanılmıştır. İçeriği oluşturan yazılı ürünlerden önemlilerinin özeti, birkaç sözcükle ve kalın puntoyla başlığın altında verilmekte; mizah haberleri “Dâhili Haberler”, “İstanbul Haberleri” şeklinde gruplandırılmaktadır. İstanbul ve Anadolu gazeteleri ile muhabirleri, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ın haber kaynaklarını oluşturur. Giderlerin büyük oranda abonelik ücretlerinden ve reklâm gelirlerinden karşılandığı söylenebilir. Reklâm ya da ilâna ilişkin herhangi bir ücret belirtilmemiştir. Gazetede sayfalarında yer alan reklâm ve ilânlardan bazılarının başlıkları şöyledir: “İstanbul Pazarı”, “Hilal Fotoğrafhanesi” “Ucuz Yemek”, “Diş Tabibi Remzi Tevfik”, “İzmir Tedavihanesi”, “Eskişehir Pazarı.”

2.GAZETE ÇALIŞANLARI: İDARİ KADRO VE YAZI KURULU

Anadolu'da Peyam-ı Sabah, Aka Gündüz (Enis Avni) tarafından çıkarılmıştır. *Alay* adı ile çıkanlar da dâhil olmak üzere gazete sayfalarında imtiyaz sahibi ve sorumlu müdür olarak Aka Gündüz'ün adı geçmektedir. Gündüz, gazetede ciddi yazılarında “Aka Gündüz” adını, mizahi metinlerde ise “Serkengebîn Efendi” imzasını kullanmıştır. Ayrıca “Mihran” ve “Ali Kemal” imzalarıyla yayınlanan makalelerin de kendisi tarafından yazıldığı sanılmaktadır. 1884 Manastır doğumlu olan Aka Gündüz, Selanik'te çıkan gazete ve dergilerde (*Çocuk Bahçesi* ve *Genç Kalemler*) yazarlığa başlamıştır (Çoker, 1996: 35). Bu kentte *Kadın* dergisini yayınladığı sırada, 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusu'na gönüllü olarak katılır (*Kadın*, 4 Mayıs 1325). Ulusçu fikirleri ile dikkat çeken (Çoker, 1996: 35) Aka Gündüz'ün fikrî ve edebî yönünün gelişmesinde Ömer Seyfettin (Yücebaş, 1959: 5) ve Hüseyin Cahit önemli rol oynamıştır: “Benim çocukça yazılarımı ve beni, zerre kadar incitmeyerek muntazaman derç ve hocam Mehmet Ali Bey vasıtası ile daima teşci etti. Ben hürriyeti ve edebiyatı Cahit'ten öğrendim” (Es, 1932: 204). Mütareke döneminde *Alay*'da yazdığı bir yazıdan dolayı tutuklanarak “Milliyetçiler Grubu” olarak adlandırılan gazeteciler Celal Nuri, Velit Ebüzziya, Hüseyin Cahit, Ahmet Emin, Süleyman Nazif ile birlikte Malta'ya sürülür. TBMM'nin 4-5 ve 6. Dönemlerinde (1933-1943) Ankara Milletvekiliği yapmıştır (Çoker, 1996: 36).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin himayesinde çıkardığı gazete (Yücebaş, 1959: 5) dışında, *Kadın*, *Alay* ve *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ı da kendi yayınlamıştır⁴. Aka Gündüz, Türk mizahının uzun soluklu dergilerinden *Karagöz*'ün de bir süre yöneticiliğini üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı başlarında

⁴ Aka Gündüz'ün gazetecilik serüveni, anılanlarla sınırlı değildir. Elli yıl içinde pek çok gazete ve dergide çalışmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Malumat*, *Çocuk Bahçesi*, *Zaman*, *Genç Kalemler*, *Hak ve Kadın*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tarih*, *Cihat*, *Hak Yolu*, *Bahçe*, *Karagöz*, *İleri*, *Alay*, *Guguk*, *Mücadele-i Milliye*, (*Anadolu'da*, H. A) *Peyam-Sabah*, *Yeni Gün*, *Tan*, *Cumhuriyet*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *Milliyet*, *Hayat Mecmuası*, İzmir, Selanik ve Adana Vilayet gazeteleri, *İrtika*, *Aşıyan*, *Türk Yurdu*, *Tercüman*, *Haber*, *Açıksöz*, *Gece Postası*, *Hizmet* ve *Ahenk*. Kadınlığa dair yazılarında, kendi adının yanı sıra Seniha Hikmet ismini, İzmir'de çıkan *Hizmet* ve *Ahenk*'te Muallim ve Avni, edebî ve mizahi yazılarında Serkengebîn Efendi imzalarını kullanmıştır. Enis Avni, Enis Saffet de yazarın kullandığı diğer isimlerdir (Doğan, 1989: 11).

Mahmut Sadık Bey'in ölümünden sonra Karagöz'ün başına geçer. Dergiyi eski kimliğiyle sürdürmekle beraber savaş mizahına da yer vermiş ve İngilizleri alay yoluyla yermiştir. "Con Kikirik" onun mizah edebiyatımıza hediye ettiği bir tiptir (Çapanoğlu, 1970: 54-55). Mizah ve hicivciliği, Aka Gündüz'ün edebî kişiliğinin önemli bir yönüdür. Aslında onun yaşadığı devir, mizah ve hicivle uğraşanlar için önemli bir laboratuardır. Parçalanmanın eşiğine gelmiş bir devletin yarattığı maddi ve manevi sorunlar her alanda kendini hissettirmektedir. II. Meşrutiyet'le birlikte Gündüz, II. Abdülhamit ve dönemini ağır bir biçimde hicveder. Büyük umutlarla yönetimi ele geçiren, fakat arzulanıca icraatları bir türlü gerçekleştiremeyen İttihat ve Terakki yönetimi de Gündüz'ün mizahından ve hicvinden nasibini almış; eleştirisinin bedelini, sürgüne gönderilmekle ödemiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Gündüz'ün hicvinin yeni hedefi, işgalciler ve onlarla işbirliği içinde olanlardır. Çok partili sisteme geçildikten sonra Gündüz'ün mizah ve hiciv sahasına bu kez siyasi olaylar ile siyasetçiler girer. Gündüz'ün mizah anlayışı, ülke gerçekleriyle örtüşmektedir. Toplumda gördüğü eksiklikleri ve aksaklıkları mizah ve hiciv yoluyla gündeme getirerek bunların giderilmesini amaçlamıştır (Oktay, 2008: 123).

Yayın sorumlusu Lazistan Mebusu Dr. Abidin Bey⁵ ile Başyazar Paşa Kazım Bey, Aka Gündüz'den sonra kadroda yer alan önemli isimlerdir. *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ın yazı kurulunda dikkat çeken imzalardan bazıları şöyledir: Süleyman Nazif, Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya, Sabri Cemil, Mustafa Fevzi, Kezban Hatun, Fatma Kız, Gülsüm Cariye Kız, Cabi Efendi, Baki Baba, Dede Nüzhet, Edip Mithat⁶, M. Rifat, Nedim, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* Heyet-i Tahrihiyesi, Aylıkçı, Cam Kızığı, Kılıbık Dehri, Gubre Maşası, Vurdumduymaz, Nemelazım, Nemegerek, Falaka, Çatkın, Yahşi Han (?), Sulu Boya, Yağlı Boya, Dalay Lama, Balarısı, Merhum, Aydede, Cinanî, Himmet, Dertli Can, Zırtaban, Kulağı Delik, Çelik Memiş, Yörük, Dursun Çavuş.

3.ÇIKIŞ AMACI VE YAYIN POLİTİKASI

Anadolu'da Peyam-ı Sabah, Ankara'da yayınlanan ilk sayısında, başlık klişesinin hemen altında çıkış amacını şöyle özetler: "İstanbul'daki *Peyam-ı Sabah* sahtedir, doğrusu budur" (23 Kanun-ı Evvel 1337). Bu ifade bile başlı başına gazeteyi çıkaranların temel amacının İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ı ile mücadele etmek olduğunu açık bir biçimde göstermektedir. Karşıt propagandanın menfi sonuçlarını bertaraf etmek için mizahın gücünden yararlanmak, rakiplerinin kontrol edilemeyeceğini iyi bilen *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* yöneticilerine akıllıca bir iş gibi gözükmüş olmalıdır. En azından onlarla "alay" edilebilecektir. Çünkü Ali Kemal ve İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ı gülünç duruma düşünce, onu anlatmak hatta onunla başa çıkma daha kolay hale gelecektir. Aka Gündüz, 27 Kanun-ı Sani 1338 tarihli ve 5-15 numaralı sayıda *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ın çıkış amacını "Ali Kemal'in hakkından gelmek ve herkesin ona söylemek istediğine aracılık

⁵ Biyografisi için bkz: Fahri Çoker (Hz.), *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, TBMM Vakfı Yayını, Ankara, 1995.

ederek mahiyetini olanca hakikatiyle göstermek” olarak açıklar. Başlangıçta bu durumun öyle aylarca sürmeyeceği, dört-beş sayı ve gereken zamanlarda bir-iki nüsha *Peyam-ı Sabah* yayınlamakla amacına ulaşabileceği kanaatinindedir. Böylelikle eski gazetesi *Alay*'ı yeniden yayınlamayı tasarlamaktadır. Fakat Ali Kemal ve gazetesiyle mücadelenin uzun soluklu olduğu ortaya çıkınca, *Alay*'a dönüşü bir süre ertelemek zorunda kalmıştır. Gazete bir ara *Alay* adıyla yayınlanmışsa da (7 Nisan 1338), daha sonra tekrar *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* adıyla çıkmaya başlamıştır.

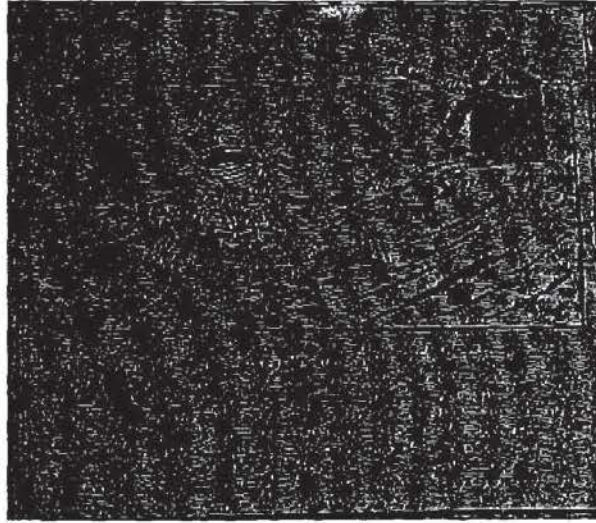
Anadolu'da Peyam-ı Sabah'ın mizahi bir gazete olduğu vurgusu, ilk sayılarda künyeye, biraz da *Alay*'ın devamı olduğunu göstermek için, “haftalık ‘alay’ gazetesi” olarak yansımıştır (23 Kanun-ı Evvel 1337). Gazeteye ilgili belirgin bir kanaat oluştuğunda bu vurgu “haftada bir defa çıkar mizahi gazetedir” şeklinde değişecektir (18 Ağustos 1338). Gazeteye “Peyam-ı Sabah” adının verilmesinin nedeni Yust’a göre (1995: 98), Aka Gündüz’ün Anadolu’da yasaklanmış olan İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ına duyulan ilgiden yararlanarak kendi tirajını arttırmak istemesidir. Bu durumun gazeteye bir tiraj avantajı sağladığı doğrudur. Gazetelerinin ilk sayısının 13.400, ikinci sayısının 15.835 adet basılmasını, Anadolu basın tarihinde eşi görülmemiş bir başarı olarak yorumlayan (6 Kanun-ı Sani 1338) *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* yöneticilerine göre ise gazetenin (bu isimle) yayınlanmasında şaşılacak bir durum yoktur. Mutlaka bu işte bir tuhaflık bulunması lazım geliyorsa onu dışarıda aramalı, örneğin yayınına verilen tepkileri araştırmalıdır. Bunu anlamak, gazete için önemli bir meseledir. Fakat okuyucuları için bir eğlencedir, ‘alay’dır. Gazete, amacı “alay” ve “eğlence” olduğu için kendi meselesini bırakmış ve okuyucuları adına çarşı-pazar kahve-köşe dolaşan muhabirlerinin tuttıkları karikatürize edilmiş kayıtları yayınlamıştır: “*Ulan şu keratanın buraya gelmesine kim müsaade etti? Gelen bir şey yok a canım, burada çıkmış. Senin bildiğin Peyam-ı Sabah değil. Bu Peyam başka bir şey. Bir tane ver bakayım kaç para? On kuruş efendim. On kuruş mu? Ulan! Peyam-ı Sabah’ı matbaası, müstemilatı, Artin’i, Mihran’ı ile satsam on para etmez, on kuruş ta ne oluyor?(...). Artin’i amma da maskara etmiş ha! Daha edeceğinden ma’da*” (31 Kanun-ı Evvel 1337).

Aynı tarihli sayıda, “İstanbul Matbuatı Hakkımızda Ne Diyor?” başlığıyla gazetenin çıkışına verilen ve yayın organlarına göre farklı imalar içerecek şekilde ustaca kurgulanmış tepkiler yayınlanır: *İkdam* (Ahmet Cevdet imzalı başmakale): “Patates ziraatıyla şalgam tohumu arasındaki fark iki Peyam arasındaki fark kadar barizdir. Arpa ekip darı çıkarmak kabilinden bir şeydir ki eğer ben nazır olsam lahana turşusuyla kaymaklı kadayıfı bütçeye ithale mümanaat eylerdim. Memleket başka türlü idare olunmaz vesselam”, *İleri*: “Oh olsun sana! Kabaramazsın Kel Artin! Öteki güzel, sen çirkin!”, *Vakit* (Allah Razi Olsun! Başlıklı başyazı): “Bu herifin hakkından gelmek bir bire nispidir. Amerika sistemi olan linç tarzı recm namıyla bizdedir, vardır. Refik-i muhteremimiz bu iki sistemi mezc ederek kuvvetli bir balgam, şalgam, karpuz, topuz bombardımanı ihtira’ etmiştir. Allah razı olsun!”, *Tercüman-ı Hakikat*: “Bunun böyle olacağını çok evvel tahmin etmiş idik. Bu

günlük yaşasın Anadolu'daki *Peyam-ı Sabah!* Yarına Allah kerim", *Teologos* (Rum gazetesi): "Artin Kemal'in bizim uğrumuzda duçar olduğu kepezelikten dolayı arz-ı ta'ziyet ederiz", *Bosfor* (*Bosforis?*) isimli "paçavra": "Artin kardeşimizin bu fedakârlığını da kaydettik, unutmayacağız", Muhtelif Frenk gazeteleri: "Mösyö Artin Kemal buna müstahaktı. Dünyanın hiçbir tarafında onun irtikâp eylediği alçaklığı hiç kimse irtikâp edemez (...)" (31 Kanun-ı Evvel 1337).

Aka Gündüz'ün mizahi yayını, kısa sürede Anadolu kentlerinde hak ettiği üne kavuşmuştur (Coşar, (t.y.), 185). Ankara'da yayınlanan ilk sayıların beklenenin üstünde bir tiraj yakalaması, Ali Kemal nefretini geniş kitlelere aşılacak isteyen gazete yöneticileri için bir fırsat olarak değerlendirilir. "Artin Kemal'i ve hempalarını daha ziyade terzil ve kepeze etmek için" ne yapılması gerektiği konusunda "esas mizah fakat neticesi ciddi" bir yarışma düzenlenerek bu fırsattan yararlanma yoluna gidilmiştir. Parlak bir fikir ileri süren üç okuyucuya, sırasıyla 25 Lira, 10 Lira ve gazetenin bir yıllık aboneliği hediye edilecektir (6 Kanun-ı Sani 1338). İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ının (kendi adını kullanarak) kendisiyle alay eden bu gazeteyle başa çıkma çabası, 7-19 numaralı sayıda, Ali Kemal'i yel değirmenleriyle mücadele eden Don Kışot olarak gösteren bir karikatürde resmedilmiştir:

Resim-1: Anadolu'da *Peyam-ı Sabah*: "İşbu resim

Artin Kemal'in bize hücum ettiğinin resmidir."

Karikatürde Ali Kemal, atı üstünde kılıcıyla yel değirmenine doğru koşar. Gazeteye göre bu durum, "Artin Kemal'in" *Anadolu Peyam-ı Sabah*'ıyla mücadelesini anlatmaktadır. Açıklayıcı metinde Ali Kemal'in, Don Kışot kadar bile olamadığı vurgulanmıştır. Karikatür, Ali Kemal ve gazetesinin, onları gülünç bir saldırganına dönüştürmeye çalışan *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* mizahçılarının kalemine yeterince malzeme sağladığını gösteren önemli örneklerden biridir. Fakat gazetede mizah ögesi, (ulaşılabilen sayılardan anlaşıldığı üzere) karikatürden daha çok metinlere yerleştirilmiştir. Okuyucuda uyandırılmak istenen etkiye göre

düzenlenen metinlerde, Ali Kemal ve Mihran örneğinde Millî Mücadele karşıtlarının imajının yerleşik bir durum alması için mizah dilinin inceliklerinden yararlanır. Dolaylı anlatım, abartma, karikatürize etme, ironi gibi yöntemler kullanılır. Bu durum en iyi, gazete içeriğinin en önemli bölümünü oluşturan Ali Kemal'in karikatürize edilmiş makalelerinde gözlenmektedir. "Mücadele, Bî-Muhâbâ (korkusuz) Mücadele" başlıklı başyazıya ait aşağıdaki satırlar, makalelerde yaratılan ironik durumun izlerini sürebilmek açısından kayda değerdir:

"Bu mücadeleden maksadımız, maksad-ı aksâmımız ne idi, nedir? Ehli İslam gibi irfan ve refahiyeti elde etmek, elde etmekle huzur ve rahat içinde yaşamak mı? Hâşâ! Var kuvvetimizle reddederiz. Yoksa etrâk-i sîne-çâk (yüreği yaralı Türkler) gibi millî vatanı kurtararak, millî mevcudiyeti istiklale erıştırerek sulh ve asayiş üzere dem-güzâr (vakit geçiren) olmak mı?... Haşâ, sümme haşâ! Evet, bütün maksat ve meram dünyada şu dünya-yi denîde ne kadar 'kepez' olduğumuzu göstermek idi, göstererekten kepezeliğimizin derecesini hadd-i kusvâya (erişilecek son nokta) a'lâ eylemek idi. Zira yıllardan beri bu maksadımızı ifham (anlatma) ettiğimiz halde, kat kat ispat eylediğimiz halde bir türlü taşdik ve teslim ettiremedik. Ettiremediğimize en büyük delil de hala ve hâla neşretmekte olduğumuz lahana yaprağını, katmerli lahana yaprağını, dürüm dürüm lahana yaprağını alıp okuyanların mevcudiyetidir. Eğer ne mal, ne kepaze olduğumuz insaf ile takdir buyrulmuş olsaydı... Ali Kemal" (23 Kanun-ı Evvel 1337).

Ali Kemal ve arkadaşlarının, üç kuruşa vatanını hatta birbirlerini bile satan zavallı yiyiciler olarak temsil edildiği bazı metinler, çok daha sert ve keskin imalar içermektedir:

"Üç yıldan beri Papulas'tan (Papoulas) milyonlar almışız. Almışız da safâ-yi hâtırla (gönül rahatlığı) yemişiz. Gözümüze dizimize dursun o milyonlar ki Damad'ı gibi, Mollası gibi, Nemrut'u gibi hazele (yüzsüzler, kalleşler), hizb-i ma'rufun o hazele-i rezilesi yüzünden dörtte üçü, havaya ve hebaya gitti, savruldu. Alnımız açık, açık olduğu kadar yüksektir. Erbab-ı hayâ ve namusu davet ederiz. Gitsinler Papulas'ın, Papulas'ın değil, hatta Gonaris'in (Gounaris), hatta Venizelos'un tahsisat defterlerini muayene ve tetkik buyursunlar, buyursunlar da görsünler, milyonlar mı almışız? Yoksa ayda beş on Drahmi ile kuvve-i lâ-yemût mu geçinmişiz, geçinmekte bulunmuşuz... Papulas kalleşinin Damat'la ortak olup tahsisatımızın mühim bir yekûnunu ihtilâs (çalma, aşırma) edeceklerini bilir mi idik? Ali Kemal" (31 Kanun-ı Evvel 1337).

Bazı metinlerde de Ali Kemal ve Mihran Efendi karşı karşıya getirilmiş, çıkar için birbirlerine düşmüş tipler olarak lanse edilmiştir. Ali Kemal imzasını taşıyan "Mihran'ın Lahana Yaprığı ve Gafletimiz" başlıklı yazıda Ali Kemal, Mihran gibi bir "kalleş" tarafından kandırıldığından dert yazar: "Biz bilir miydik ki Mihran denilen şeytan bize külah giydirecek; ta topuklarımıza kadar geçen bir külah." Bu satırları yazmasının nedeni, kendileri (muhalifler) "yer yer sürünür, sürülürken" Mihran'ın Sabah'ı kullanarak büyük avantajlar elde etmesidir. Aynı sayıda "Artin'in Lahana Yaprığı ve Gafletimiz" başlığıyla Mihran, bozuk Türkçesiyle Ali

Kemal'in iddialarına cevap verir: "Kırk yıllık müdürümüz Aleksan Ağa'yı da o baştan çıkardı; gözü çıksın! Payam diye yamacımıza bir paçavra bağladı. İki yıldır el âleme karnaval maskarası olduk. Defterlerimize baktık, kimden on para almışsaz (almış isek) dokuzu bunun boğazına gitmiş... Kuyruğuna bir de Aydede midir, Kirpi midir, Refik Halit midir nedir bir maymun takmış, davul bizim Zabah (Sabah), parsa onların" (6 Kanun-ı Sani 1338).

Anadolu'da *Peyam-ı Sabah* yalnız değildir. Ankara'da aynı olanaklar içinde kurtuluş hareketini desteklemeye çalışan *Hâkimiyet-i Milliye*, *Öğüt ve Kayseri*'den yaklaşık bir ay önce dönen Anadolu'da *Yeni Gün*'de vardır. Geniş bir kesime hitap ederek işlerini kolaylaştırdığından Anadolu'da böyle bir gazetenin varlığı her şeyden önce onlar için de önemlidir. Anadolu'da *Peyam-ı Sabah*, Millî Mücadele'nin önde gelen yayın organlarıyla yakın ilişki içinde olduğunu, en azından onlarla aynı amaca dönük olarak çıktığını vurgulamak için değişik yöntemlere başvurmuştur. Basım yerini "Yeni Gün idarehanesinde yazıldı, Öğüt Matbaası'nda dizildi, Hâkimiyet-i Milliye makinesinde basıldı" şeklinde ifade etmesi (27 Kanun-ı Sani 1338) bunun örneklerinden biridir. Gazetenin 7-19 numaralı sayısı, İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ının Millî Mücadele'yi destekleyen basın karşısındaki gülünç durumunu ima eder şekilde, *Yeni Gün*'le bütünleşik olarak tasarlanmıştır. Bir taraftan da bunun gerçek olmadığına dair mizahi göndermeler yapılır: "Yeni Gün ile birleştiğimize kanmayınız onun ne olduğunu biliriz." Bu durum en iyi *Yeni Gün*'ün künye bilgilerinde açığa çıkmaktadır: "Tarih: Çıkamaz ayın son Çarşambası, Numro: Numrösuzdur, Nüshası 5 kuruş ise de bu kere tarafımızdan 2 paralık edilmiştir. *Peyam-ı Sabah* tarafından bu haftalık eğlence için kiralanmıştır. Gelecek hafta yerini Hâkimiyet'e terk edecektir." Okuyuculara bir uyarı da *Yeni Gün*'den gelir: "'Peyam' ile birleştiğimize kanmayınız onun ne mal olduğunu biliriz." Gazetenin *Yeni Gün* tarafında Yunus Nadi'nin; *Peyam-ı Sabah* tarafında ise "Artin Kemalidis" imzasıyla Ali Kemal'in karikatürize edilmiş makaleleri yayınlanır. Ali Kemal'e, "Ocak Yıkılacaktır" başlığını taşıyan yazısıyla (Millî Mücadele karşıtlarının) kurdukları bu "mülevves ocak"ın yıkılacağı itiraf ettirilmiştir:

"Biz dar-ı dünyada epeyce namussuzluk, epeyce alçaklık ettik. Fakat bu sefer olanca namussuzluğumuzu, var kepazeliğimizi bir araya getirirektendir ki bu ocağı kurduk fakat bu sefer de muvaffak olamadık. Olamadık ta işte bugünkü gibi *Yeni Gün* zırtapozu ile taban tabana meydana çıktık. Bundan da anlaşılıyor ki Ankara ocağının dumanı Eskişehir'de, Dumlupınar'da, Kütahya'da tütmeğe başlar başlamaz, bizim de burada kâh Patrikhanelerde, kâh Beyoğlu'nda kurduğumuz ocak yıkılacaktır."

Resim-2: Anadolu'da Peyam-ı Sabah'ın Yeni Gün ile birlikte çıktığı 7-19 numaralı sayı.

Gazete, İstanbul *Peyam-ı Sabah*'ıymış gibi davrandığından kendine, yayını engellemeye çalıştığı izlenimini verdiği *Yeni Gün*'ü hedef seçmiştir. Bunu kanıtlayacak gelişmeler de olur. 27 Kanun-ı Sani 1338 tarihli sayıda yayındaki gecikmenin nedeni manşetten şöyle duyurulmuştur: "*Yeni Gün* zırtapozu bize oyun ettiği için Cuma günü intişar edemedik makinesine lahana koçanı tıkanmış onun da alacağı olsun." 3 Şubat 1338 tarihli sayıda ise gazetenin başlığı *Yeni Gün* Matbaası tarafından ters basılır: "*Yeni Gün* Matbaası yine zırtapozluk etti: Sayfalar tam makineye verilirken, başlığımızı döktü. Bu lahananın elinden Allah kurtrasın!". Fakat *Hâkimiyet-i Milliye*'ye karşı daha ağır başlı davranılmaktadır. *Yeni Gün*'ün ardından bir sonraki sayıda *Hâkimiyet-i Milliye* ile birlikte çıkmamış, daha doğrusu gazeteyi "eğlence olarak" kiralamaktan vazgeçmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* ile Niçin Birleşmedik?" başlığıyla yaptığı açıklamada, *Hâkimiyet-i Milliye*'nin ciddi ve ağırbaşlı yönüne vurgu yaparak gazete yöneticilerine ve "başmakaleci tek yıldız" özürlerini sunar (17 Şubat 1338). *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, çalkantılı ve hızlı gelişen bir sürecin önemli dönemeçlerinde de, mizahın ciddi görevlerini unutturmasına izin vermemiştir. 13 Kanun-ı Sani 1338 tarihli sayıda, birinci sayfanın önemli bir bölümünü, minnet ve şükran görevini yerine getirmek için

I. İnönü Zaferi'nin yıldönümüne ayırır, manşetten şehitlerimize dua, gazilerimize hürmet ve selam gönderir. Aka Gündüz ise "İnönü'dekiler Dünyayı da

"Kurtaracaktır" başlıklı yazısıyla tüm toplumsal kesimlerin dikkatini İngiltere ve Yunanistan ortaklığına çekmekte, zihinlere İngiliz düşmanlığı aşılama istemektedir:

"Ey kafalarıyla çalışan âlemler! Beyninizde İngiliz düşmanlığı bir güneş gibi parlasm. Ey süngüleriyle direnen ordular! İngiliz düşmanlığı dipçiklerinizde bir bomba gibi asılsın. Ey fabrikaların kan-tere batmış aç ve çıplak amelesi! Pazılarınızda İngiliz düşmanlığının en kızgın ve en kavi kanı cevelan etsin. Ey can ekip felaket biçen çiftçiler: Sapanlarınızın demiri toprağı nasıl derin derin kazarsa sizler de yüreklerinize İngiliz düşmanlığını öyle derin derin kazınız. Ve dikkat ediniz, bütün dünyaya bakınız ve dikkatle bakınız: Yunanistan'a İngiltere'den başka yardım eden yahut İngiltere'ye Yunanistan'dan başka dost olan var mı? Ey Hakkın ve halkın ordusu! Sen muzaffer olduğun gün bütün dünya İngiltere'nin çıplak suratına tükürecek ve sen millî hudutlarına millî bayrağı diktiğın gün bütün beşeriyet rahat ve korkusuz bir nefes alacak. Mezarsız şehitlere benden selam! Sargsız gazilere benden selam!"

Bazı okurlar, gazetenin en azından birkaç sütununu millî edebiyata ve ciddi konulara tahsis etmesi gerektiğı yönünde teklifte bulunmuşlardır. Gazete yöneticileri bu öneriye sıcak yaklaşır; teklifi okuyucuların oylarına sunmayı ve bu konuda kesin bir kanaat ortaya çıkıncaya kadar, teklifte bulunanların isteklerine uygun olarak, bir sonraki sayıdan itibaren bir-iki sütunu belirtilen konulara tahsis etmeyi kararlaştırır (3 Şubat 1338). Hatta ciddi konuların yer aldığı sütunlara "ciddidir" şeklinde bir sözel işaretleyici bile konmuştur (18 Ağustos 1338). Gazeteye ilgili vurgulanacak önemli "noktalardan biri de İstanbul'da basına uygulanan sansüre gösterdiği tepkidir. Anadolu'da 'Peyam-ı Sabah' Heyet-i Tahririyesi" imzasıyla "İstanbul'da Matbuat Müdürü Hikmet Bey'e" hitaben kaleme alınan yazı, Anadolu gazetelerine uygulanan sansürü konu edinmektedir. "Ali Kemal" ve "Damat Ferit" gibi isimlerin sansür memurları tarafından neden çizildiğini merak eden gazetenin bu tepkisinin altında Aka Gündüz'ün İleri gazetesinde yayınlanan 'Celal Nuri Bey Şakkadak Bayıldı' başlıklı Anadolu mektubunun Ali Kemal'i ihtiva eden bölümlerinin sansüre uğraması yatmaktadır:

"Bunu sansör heyetindeki ecnebi memurlara atfedemeyiz, onlar bu namussuz heriflerin ne mal olduklarını bizden iyi bilirler. Malum ya kendileri tarafından satın alınmış bir mal oldukları ve çok tecrübe edildikleri için zannetmeyiz ki ecnebler, bu gibi kepazelere o kadar ehemmiyet versin. Bizim sansörlere gelince o biçareleri de iyi tanırız. Zavallıların ellerinde hiçbir şey olmadığını biliriz. Vaziyetlerini takdir ederiz. Bakınız kırk senelik namuslu ve baba bir zat olan ve sansör olduğu halde bütün matbuatın muhabbetini kazanmış bulunan Şemsi Efendi ne oldu? Zavallıyı bir azlettiler, kim bilir bugün ne perişanlık içindedir. O halde bu neden oluyor. Görünmez bir kuvvet sansörleri tehdit mi etti? Mesela geçenlerde 'İleri' gazetesinde sahib-i imtiyazımızın bir Anadolu mektubu vardı. Ünvanı 'Celal Nuri Bey Şakkadak Bayıldı' idi. Bu makaleden birçok yerler çizilmiş ve çizilen bu kelimeler hep 'Ali Kemal' kelimeleri idi. Bunu İleri gazetesinden tayyetmekle ne kazanıldı? İşte burada biz alenen yazıyoruz. Hatta İleri, belki üç-beş bin nüsha basıyor. Fakat bilmelidir ki biz tam on iki bin nüsha neşrediyoruz. Yalnız Amerika'ya

üç yüz tane gönderiyoruz. Demek ki bu iş sansörün bir gazeteden çizmekle kıvracağı iş değildir. Yalnız İstanbul'un zavallı halkı bilmesin, görmesin deniliyorsa bu da müşkül. O halk zaten o alçaklara lazım olan kıymet ve ünvanı vermiştir. Bizim gazetemizi menetmek tasavvuru da buna kâr etmez. Çünkü İstanbul'da 'Yeni Gün', 'Hâkimiyet' vesair Anadolu gazetelerini menettiler. Halbuki o günden beri iki misli İstanbul'a giriyor. Bu iş postane işi, hafiyeye işi, sansör işi değildir. Memleket işidir. Buna mani olmaya çalışmak gülünçtür. Gerek sizin, gerek amirlerinizin ve gerek ecnebilerin bu kadarlık bir işe elbette akıllarınız erer... Hem bu iş yüzünden ihtikâra sebep olmak var: Biz haftada iki bin altı yüz, Yeni Gün bin yüz, Hâkimiyet bin beş yüz, Yeni Dünya sekiz yüz, vesair gazeteler de vaziyetlerine göre birer miktar nüsha gönderiyorlar. Men edilir edilmez bir misli fazla gönderiliyor ve üç misli fiyat ile satılıyor" (17 Şubat 1338).

Anadolu'da Peyam-ı Sabah'ın içeriği elbette anılan konulardan ibaret değildir. Aka Gündüz'ün "Şair-i Meşhur Serkengebîn Efendi" imzasıyla yayınladığı güldürü şiirleri, mizahi fıkralar, karikatürize edilmiş telgraflar, piyasa haberleri, BMM Milletvekillerinin Ankara basını ve mizah yayınlarıyla ilgili yazıları, Anadolu gazetelerinin içeriklerine ilişkin alaycı değerlendirmeler, içeriği oluşturan hatta zenginleştiren diğer unsurlardır. Bu ögelere, gazete hakkında yapılacak daha kapsamlı bir çalışmanın konusu olacağı gerekçesiyle bu makalede ayrıca yer verilmemiştir.

SONUÇ

Anadolu'da Peyam-ı Sabah, daha kapsamlı bir incelemeye konu olabilecek yayın hayatıyla Kurtuluş Savaşı dönemi mizah basını içinde kendine önemli bir konum edinmiştir. Önce İstanbul'da 1920'de Alay adı ile çıkan gazete, İstanbul'da 12 sayı boyunca yayınlanabilmiştir. Millî Mücadele'ye katılmak üzere Aka Gündüz ve arkadaşları Anadolu'ya geçince yayını, Ankara'da, Anadolu'da Peyam-ı Sabah adıyla sürdürür. Millî Mücadele'yi açıkça destekleyen ve Peyam-ı Sabah örneğinde karşı basınla büyük bir hesaplaşma içine giren gazete, Millî Mücadele döneminde işgalin yarattığı olumsuz koşullara rağmen mizah yoluyla muhalefet yapabilmeyi başarabilmiştir. Millî Mücadele karşıtı koronun solistleriyle özellikle de İstanbul Peyam-ı Sabah'ıyla mücadele etmek için mizahın gücünden yararlanma düşüncesinin somut faydalar ürettiği söylenebilir. Peyam-ı Sabah'ı gülünç duruma düşürmek, onun iç yüzünü ortaya çıkartmayı ve onunla başa çıkmayı daha kolay hale getirmiştir. Ali Kemal'in yakınmaları bu duruma kanıt olabilir. Aka Gündüz, başlangıçta gazetesini bu adla yayınlamayı uzun süre tasarlamamıştır. Ali Kemal'in iç yüzünü ortaya çıkarmak için dört-beş sayı yayınladıktan (gereken hallerde bir-iki sayı yine "Peyam-ı Sabah" adıyla yayınlama hakkını saklı tutarak) sonra gazeteye yine "Alay" adını verecektir. Hatta gazete bir ara "Alay" adıyla çıkmıştır da. Fakat Ali Kemal ve gazetesinin mücadelenin uzun soluklu olduğu ortaya çıkınca bu fikirden vazgeçilmiştir.

Anadolu'da büyük zorluklar içinde yürütülen bağımsızlık savaşı, gazetenin vurguladığı temalara ve konulara yansımıştır. Gazete, Millî Mücadele'nin

haklılığına ve zafere olan inancını her zaman korumuş; yayın hayatı boyunca ülke gerçeklerini dile getirmekten kaçınmamıştır. Tüm umutlarını savaşın neticesine bağlamış olan Anadolu insanını biraz olsun rahatlatmak, moral bakımından yüksek tutmak önem verdiği konuların başında gelir. Gazete, genel hatlarıyla sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Yüksek tirajının altında yatan nedenlerden biri de geniş toplum kesimleri tarafından anlaşılır bulunmasıdır. Ulaşılabilen sayılarda karikatüre fazla yer verilmemiş, mizah öğesi gazetede ki metinlere yerleşmiştir. İçeriği büyük ölçüde Aka Gündüz tarafından belirlenen gazetenin görünümü de sıklıkla mizahi göndermelerde bulunduğu *Yeni Gün*'ü andırmaktadır. Dönemin Anadolu gazetelerinde yayınlanan ilânlar, gazetenin geniş bir kesim tarafından benimsendiğini gösterir. *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*'ın, anılan nitelikleriyle, Türk mizah basınının Kurtuluş Savaşı'na denk gelen yıllarının değerlendirilebilmesine önemli katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

ALAY, 10 Kanun-ı Sani 1336, 27 Mart 1336.

Anadolu'da Peyam-ı Sabah, 23 Kanun-ı Evvel 1337–29 Eylül 1338.

Kadın, 4 Mayıs 1325.

AKŞİN, Sina, (1998), *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Cilt II Son Meşrutiyet (1919–1920)*, Ankara: İş Bankası.

COŞAR, Ö. Sami, (t.y.), *Millî Mücadele Basını*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

ÇAPANOĞLU, M. Süleyman, (1970), *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

ÇEVİKER, Turgut, (1991), *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III Kurtuluş Savaşı Dönemi (1918–1923)*, İstanbul: Adam Yayını.

ÇOKER, Fahri, (Hz.) (1996), *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem 1931–1935, Cilt II*, Ankara: TBMM Vakfı.

DERMAN, Hakan, (1984), "Mizah Dergileri ve Karikatür", *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849–1984) içinde*, İstanbul: Gelişim Yayını.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

DOĞAN, Abide, (1989), *Aka Gündüz*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

(ES), H. Feridun, (1932), *Bugün de Diyorlar Ki...*, İstanbul: Remzi Kitaphanesi.

GEORGEON, François, (1998, Ocak), "Şehrin Aynası: Osmanlı Mizah Basını", *Toplumsal Tarih*, Cilt 9, Sayı 49, s. 24–28.

GÖZTEPE, T. Mümtaz, (1991), *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde*, İstanbul: Sebil Yayını.

- OKTAY, Metin, (2008), *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ÖNGÖREN, Ferit, (1983), "Türk Mizah ve Karikatürü", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayını.
- ÖZTOPRAK, İzzet, (1981), *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara: İş Bankası.
- VARLIK, M. Bülent, (1985), "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayını.
- YUST, K., (1995), *Kemalist Anadolu Basını*, (hzl. O. Koloğlu), Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, (1959), *Bütün Cepheleri İle Aka Gündüz*, İstanbul: Dizerkonca Matbaası.